

Müzik Coğrafyası: Türkülerdeki Coğrafya

Abdullah Uğur*

Öz

Bu çalışma, kültürel coğrafyanın bir alt dalı olarak ortaya çıkan müzik coğrafyasıyla ilgilidir. Müzik coğrafyası, mekânı uyumlu sesler yardımıyla anlamaya çalışan bir alan olarak gelişmeye başlamıştır. Çalışma, müzik coğrafyasının içeriğini ve Türkiye'nin zengin müzik yapısının müzik coğrafyası için barındırdığı geniş potansiyele dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçlara, geleneksel Türk halk müziği içerisinde önemli bir yer tutan türküler örnekleme üzerinden tartışılarak ulaşılmaktadır. Çalışma, Carney'den esinlenerek coğrafyanın beş temel konusu olan; coğrafi konum, bölge, yerlilik duygusu, insan-çevre ilişkileri ve yayılım dikkate alınarak yapılmıştır. Bu amaçla Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun türkü repertuarından Türkiye'nin farklı alanlarından coğrafyanın beş temel konusuna göre türküler seçilmiş ve bunlar hümanistik coğrafya bakış açısıyla yorumlanmıştır. Türkülerde geçen coğrafi kavramlar, coğrafyanın beş konusu bakımından birbirlerini dışlamadıklarından bir bütün olarak ele alınmıştır. Sonuçta türkülerin coğrafi mekânı anlatmada yüksek potansiyele sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, çevresine göre oldukça yüksek ve dağlık olduğu için, türkülerde yükseklik ve dağlar çok sık kullanılmıştır. Yine üç tarafı denizlerle çevrili olduğu ve yaz mevsiminde kuraklığın geniş bir alanında hissedildiği Türkiye'de, su ile ilgili terimlere geniş yer verilmiştir. Bölgesel karakterler taşıyan türküler, bölgesel karakteri güçlendirici özelliklere de sahiptirler. Ayrıca türküler de diller, halk oyunları, gelenekler, görenekler ve benzeri kültürel elemanlarda olduğu gibi ortaya çıktıkları alandan çevresine ve diğer alanlara yayılmış, bazen de bu süreçte değişim ve dönüşüme uğramışlardır.

Anahtar Kelimeler

Müzik coğrafyası, türkülerdeki coğrafya, coğrafya, türkü sözleri, yerlilik duygusu

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı – Denizli / Türkiye
abdullahugur@pau.edu.tr

Giriş

Müzik, insana duygu, düşünce, izlenim, tasarım ve dileklerini birbirleriyle uyumlu seslerle anlatma olanağı veren bir dil olup tarihin her döneminde insanların kendini ifade etmede kullandıkları en temel ve ortak araçlardan biridir. Bundan dolayıdır ki farklı kıtalardaki değişik toplumların insanları, müzik dilinde buluşabilmiş, müzikle anlaşabilmişlerdir. Müzik, kendi içerisinde birçok türe ayrılmaktadır. Bu türlerden biri, kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa iletilerek günümüze kadar gelen geleneksel halk müziğidir. Uluslararası Halk Müziği Konseyinin (IFMC) tanımında da belirtildiği gibi halk müziği notalarla değil, insandan insana aktararak günümüze kadar gelmiştir (Say 2001: 17, 219-220).

Türkiye, geleneksel halk müziği yönünden zengin bir yapıya sahip olup kendi içinde bu alanla ilgili birçok türü barındırmaktadır. Bu türlerin en yaygın olanlardan biri türkülerdir. Türk sözcüğünden türetilmiş olan türkü terimi, Türk halkı tarafından geçmişten beri ortaklaşa yaratılan, sözlü ve ezgiler eşliğinde söylenen şiirler olarak tanımlanabilir. Toplumun ortak hafıza deposu olan türküler, ilk yaratıcısı belli olmayan ve tarih içinden süzülerek gelen zengin bir geleneğin ürünüdür (Özbek 1994: 63, Boratav 1995: 150, Akdoğu 2001: 160-161). Türküler halk yaşamının çeşitli görünümünü, kültürel değerlerini yansıtmalarının yanında, çeşitli doğal ve beşeri olaylara halkın tepkisini ortaya koyan ürünler olarak ortaya çıkmışlardır. Bu nedenle türkülerin başta halk bilimi, müzik, halk edebiyatı olmak üzere coğrafya ve sosyoloji gibi bilimlerin de çalışma konusunu oluşturabilecek disiplinler arası bir yapısı bulunmaktadır.

Bu makalede türküler, coğrafi bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir. Müzik coğrafyası, mekânı uyumlu sesler yardımıyla anlamaya çalışan, kültürel coğrafyanın bir alt dalı olarak gelişmeye başlamıştır. Türküler ortaya çıktıkları coğrafi ortamın fiziki ve beşeri faktörlerden etkilenirler. Türkülerin bu yapısı dikkate alındığında; bir alandaki fiziki ve beşeri olaylar ile bunların kendi aralarındaki etkileşimini konu alan coğrafya ile yakın bir bağlantısının bulunduğu ortaya çıkar. Öyle ki türküler; toplumsal gerçeklikler, tarihi olaylar, kişisel aşk öykülerinin yanında; coğrafi ortamın farklı özelliklerinden etkilenen, deneyim kazanan insanların sesli düşüncelerinden başka bir şey değildir. Sesler, görsel maddi kültürel unsurlar kadar mekânın anlaşılmasında önemli bir yere sahiptirler. Müzik coğrafyasında ise sesler, mekânı tanımlama aracı olarak kullanılmaktadır.

Çalışma, türkülerini coğrafi bakış açısıyla ele alarak, Türkiye'nin zengin müzik yapısının müzik coğrafyası için barındırdığı geniş potansiyele dikkat

çekmeyi, müzik coğrafyası ve çalışma konularını gündeme taşıması amaçlamaktadır. Makale, giriş bölümü dikkate alınmazsa, dört bölüme ayrılmıştır. İlgili yayınlar başlığı altında müzik coğrafyası konusunda yapılan yayınlar üzerinde durulmaktadır. Konu ve yöntem bölümünde çalışmanın hangi teorik temele dayandığı ve metodolojisi verilmektedir. Çalışmada Carney'in kullandığı metod tercih edilmiştir. Bu metoda göre coğrafyanın beş temel konusu; (coğrafi konum, bölgeler, yerlilik duygusu (yerlerin kimliği), yayılım (hareket) ve insan-çevre etkileşimi), türkülerdeki coğrafya adlı bir başlık altında hümanistik coğrafya bakışıyla ele alınmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise kısa genellemeler yapılmaktadır.

Müzik Coğrafyasıyla İlgili Yayınlar

Müzik coğrafyası teriminin Kuzey Amerika'da doğuşu nedeniyle bu konudaki ilk çalışmalar daha çok Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da yapılmıştır. Carney (1980), Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyindeki halk müziği (country music) bölgeleri üzerinde çalışmıştır. Yine Carney (1990 ve 1998) ve Kong (1995a), müzik coğrafyasının doğuşu ve coğrafya eğitimindeki yerini irdelemişlerdir. Cohen (1995), müziğin yer üretimindeki rolü üzerinde durmuştur. Smith (1994), kültürel peyzajın anlaşılmasında sadece görsel değerler değil, işitilen veya duyulan değerlerin de (müzik ve ses) önemli olduğunu vurgulamış ve "soundscape" (işitsel peyzaj) kavramını ileri sürmüştür. Leyshon vd. (1995), 1993 Eylül'ünde Londra'da gerçekleştirilen "Place of Music" adlı konferansında müzik coğrafyası konusunda sunulan tebliğleri değerlendirmiş, ses ve müziğin coğrafyanın önemli bir parçası olduğuna vurgulamışlardır. Kong (1995b), Singapur'da müziğin ideolojik hâkimiyet kurma ve karşı koymadaki rolünü ele almıştır. Carney (1999), surf rock müziğinin Güney Kaliforniya'da ortaya çıkışı ve gelişimini coğrafyanın beş konusunda (coğrafi konum, bölge, yerlerin kimliği, insan-çevre etkileşimi ve yayılım) ele almıştır. Hodson (2006), müzik üretimi ve tüketiminin yerlerin imajı ve yerlere derin duygularla bağlılığın ortaya çıkmasındaki rolünü tartışmıştır. Florida ve Jackson (2010), müzik sanayinin 1970-2004 yılları arasında değişim ve dağılım düzenini çalışmışlardır. Mc Clain (2010), Amerika Birleşik Devletleri popüler müziğini kullanarak temel bazı coğrafik konuların öğretilmesi konusunu işlemiştir. Shobe ve Banis (2010), zihin haritaları kullanarak Amerika Birleşik Devletleri'nde müzik bölgelerinin tespitini yapmaya çalışmışlardır.

Türkiye'de türkülerle ilgili çalışmalar bu güne kadar daha çok halk bilimciler tarafından yapılmıştır. Bunların bazıları konuyu (Kurnaz 1990,

Özbay 1991 ve Öztürk 1997), türkü derlemeleri şeklinde ele almışlardır. Bununla birlikte Zafer (2001), Bulgaristan türkülerinde göçlerin izini sürmüş, Düzgün (2003), “Erzurum Çarşı Pazar” türküsünde geçmiş dönem Erzurum halkı ve şehrini anlamaya çalışmıştır. Güleç (2006), çalışmasında Bayburt’u ele almakta, birçok özellik yanında Bayburt’un özellikle Kop Dağı ve Çoruh Nehri ile kimlik kazandığından söz etmektedir. Şehir kimliğini ortaya koyan başka bir çalışma Mirzaoğlu’na (2008) aittir. Yazar Üsküdar imgesini çalışmış ve Üsküdar’ın kültürel imgesinin oluşmasında “Üsküdar’a Gider İken Aldı da Bir Yağmur” türküsünün önemli bir yer oluşturduğunu ifade etmiştir. İstanbul ile ilgili benzer diğer bir çalışma Gönen (2010) tarafından ortaya konulmuştur. Yazar, “Türkülerde İstanbul Silueti” ve “İstanbul’un Türkülere Yansıması” başlıkları altında türkülerde İstanbul’un peyzajını anlamaya çalışmıştır. Çalışmada İstanbul ve ona bağlı semtlerin, yapıların ve kişilerin türkülerde geçiş sıklığına göre bir değerlendirmesi yapılmıştır. Sonuçta İstanbul ve semtlerinin anlamlarıyla ilgili genellemelere gidilerek İstanbul’un; aşk ve sevdâ, doğal güzelliği, tarihi, gurbet mekânı oluşu, azınlıkları ve ticaret merkezi oluşu ile türkülere yansıdığı belirtilmiştir.

Konu kitap ölçeğinde de ele alınmıştır. Özbek (1994), türkülerin nasıl doğduğu, yayıldığı ve değişime uğradığını, sınıflandırma yaparak örneklerle açıklamıştır. Atılgan (2003), türkülerdeki söz yanlışlıkları ve haksız sahiplenmeler üzerinde durmuştur. Mirzaoğlu (2003), bozlak kavramının anlamını ele almış, bozlağın Türk kültüründeki yerini, Çukurova bozlaklarının icra özelliklerini anlatmıştır. Öztelli (2002) türkülerle ilgili genel bilgilerden sonra konularına göre türkülerini ele almıştır. Kaya da (2004), türkülerini konularına göre incelemiştir.

Türkiye’de bu konunun coğrafi açıdan çalışılması oldukça yenidir. Bazı coğrafya ders kitaplarında (Doğanay 1997 ve Özçağlar 2003) folklorun, dolayısıyla türkülerin coğrafi potansiyeli belirtilmektedir. Şahin (2010), TRT repertuarında bulunan yayınlanmış eserler, usul ve söz bakımından incelenmiştir. Yazar 4440 adet sözlü, 500 adet sözsüz halk müziği eserini taramış, 4440 türkü notasında 35748 coğrafi kökenli kelime tespit etmiştir. Coğrafi kökenli kelimelerin illerdeki toplam türkü kelimeleri oranına bakılarak, Türkiye genelinde türkü atlası elde edilmiştir. Çalışmada türkü atlasının yanında halk müziği ile ilgili bazı kavramların dağılım haritaları da yapılmıştır.

Konu ve Yöntem

Müzikle ilgili coğrafi çalışmaların geçmişi eski değildir. Müzik coğrafyası çalışmaları 1960’lı yılların sonu ve 1970’li yılların başında Kuzey

Amerika’da gelişmeye başlamıştır. Peter Hugh Nash, Jeffrey Gordon ve Larry Ford müzik coğrafyasının öncüleri olarak kabul edilmektedir. (ayrıntılar için bk. Carney 1990 ve 1998).

1970’li yıllar, müzik coğrafyasının altın yılları olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde 52 adet yayın yapılmıştır. 1974 yılından sonra ise ulusal sempozyumlarda müzik coğrafyasıyla ilgili bildirimler sunulmaya başlanmıştır. 1970’li yılların, müzik coğrafyasında ön plana çıkışının farklı nedenleri bulunmaktadır. Bu yıllarda farklı müzik türlerinin gelişimi ve yeni müzik türlerinin ortaya çıkışı, müzik coğrafyasını olumlu yönde etkilemiştir. Nitekim 1950’li yıllarda “rock and roll” ortaya çıkmış, etkisi giderek artmıştır. Halk müziğinin yeniden doğuşu 1960’lı yıllara rastlamaktadır. 1970’li yıllarda ise halk müziği önem kazanmıştır. Müzik alanındaki bu gelişmeler müzik coğrafyası üzerine yayınların artışı ile de kendisini göstermiştir. 1980’li yıllarda müzik coğrafyasıyla ilgili yapılan yüksek lisans, doktora tezi sayısı ve yayınlanan makalelerde azalma olsa da bildiri sayısında büyük artış olmuştur. Aynı yıllarda müzik coğrafyasının çok sayıda beşeri coğrafya ders kitabında ele alınması, müzik coğrafyasının kültürel coğrafyanın bir alt dalı olarak kabul edildiğini göstermektedir (Carney 1990 ve 1998).

Müzik coğrafyasında öncelikle şu yaklaşım veya konular üzerinde durulmaktadır (Carney 1998: 4):

1. Müzik bölgelerinin sınırlandırılması ve bölgesel müziğin yorumlanması,
2. Yerlerle ilişkili müzik stillerinin gelişimi ve yere özel müzik (Viyanaklasik müzik, Nashville-folk müzik),
3. Müzik türlerinin kökeni ve yayılması,
4. Göç, ulaşım yolları ve ulaşım ağları ile ilgili müziğin mekânsal boyutları,
5. Müziğin, yerlerin karakterini belirleyen psikolojik ve sembolik elemanları (yer imajı, yerlilik duygusu ve yer bilinçliliği gibi),
6. Müziğin, kültürel coğrafi görünümüne olan etkisi (konser binaları, müzik festivalleri gibi),
7. Müzik sanayinin mekânsal örgütlenmesi ve müzikle ilgili diğer olaylar (müzik kaydı yapan şirketlerin pazar bölüşümü, müzik yayını yapan radyo istasyonlarının dağılımı),
8. Müziğin doğal çevre ile ilişkisi (müzik aletlerinin yapımında doğal çevrenin kullanımı, müzik türünün doğal çevreden etkilenmesi),
9. Müziğin milli olan veya olmayan duygularla olan ilişkisi,

10. Müziğin mekânsal olarak diğer kültürel elemanlarla (din, diyalekt, yeme-içme, spor) olan karşılıklı ilişkisi.

Bu çalışmada türküler, müzik coğrafyası açısından ele alınmaktadır. Anonim halk şiirinin önemli bir parçası olan türküler farklı şekillerde tanımlanmıştır (bk. Boratav 1995, Öztelli 2002, Kaya 2004). Türkü üzerine çalışan Yakıcı şimdye kadar yapılan türkü tanımlarını irdelemiş ve kendi tanımını yapmıştır:

Türkü; duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genelde ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icracısı, icra ortamı ve konusuna göre kendisine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere denir (2007: 44).

Bu çalışmada türküler Carney'den (1999) hareketle, coğrafyanın beş konusu dikkate alınarak irdelenmektedir. Bunlar, coğrafi konum, bölgeler, yerlilik duygusu, insan-çevre etkileşimi ve yayılım (hareket) şeklinde sıralanabilir. Bu beş özellik iç içe girmiş durumdadır. Öyle ki bazen bir türküde bu özelliklerin beşini de görmek mümkündür. Bu nedenle çalışmada bu beş konu ayrı ayrı başlıklar yerine farklı türkü örnekleri seçilerek bir bütün olarak ele alınmıştır.

Müzik coğrafyası farklı bakış açılarıyla çalışılabilir. Bunlardan bir tanesi hümanistik bakış açıdır. Hümanistik coğrafya, yorumlayıcı bir yapıya sahiptir. Bu bakış açısı bireyler ve gruplar ile yer ve coğrafi görünüm arasındaki derin, öznel ve çok karmaşık olan ilişkileri anlamaya çalışmaktadır. İnsan, duygu ve düşünceleri ile karmaşık bir varlıktır. İnsanların davranışlarındaki derin anlamlar ancak hümanistik bir bakış açısıyla ortaya çıkarılabilir (Hall 2001). Bu bakış açısı dikkate alınarak çalışma için başta TRT tarafından yayınlanan "Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi"nin I., II. ve III. ciltleri olmak üzere 5000 yakın türkü metni taranmış ve coğrafyanın beş temel konusu için örnekler seçilerek yorumlanmıştır.

Türkülerdeki Coğrafya

Coğrafi konum (lokasyon), fiziki ve beşeri olayların mekânsal kalıbı veya nesnelere mekândaki pozisyonudur. Müzik coğrafyası açısından coğrafi

konum, müzik türünün ve bu çalışma açısından ise türkülerin, nerede ortaya çıktığını anlatmaktadır. Malatya türküleri, Aydın türküleri, Giresun türküleri, Akseki türküleri vb. buna örnek verilebilir. Coğrafyacı, lokasyonu toponimi adıyla da ifade etmektedir. Toponimi, yeryüzünün herhangi parçasına verilen ad olup, nerede sorusuna cevap oluşturmaktadır. Türküler açısından konuya bakılırsa, örneğin “Afiyon’un Ortasında Galesi” ile “Malatya’nın Eline Serin Dediler” türkülerinde olduğu gibi, içinde yerleşme adı geçen türküler toponomik türküler olarak da değerlendirilmek mümkündür.

Coğrafyanın diğer bir konusu olan bölge, coğrafi çalışmaların temel birimini oluşturmaktadır. Bölge, seçilen herhangi bir ölçüt bakımından benzerlik gösteren alanlara verilen addır. Bölgeler, fiziksel veya beşeri özellikler ya da her iki özellik birden dikkate alınarak belirlenebilirler. Genel olarak bakıldığında biçimsel, işlevsel ve plan bölgeleri olmak üzere üçlü ayrıma gidilerek de sınıflandırılabilir. Karadeniz türküleri, Ege türküleri, Rumeli türküleri, Teke yöresi türküleri gibi ayrımlar, türkülerin şekilsel bölge karakterini ortaya koymaktadır. Ancak “ortak kültürel dokuya sahip bölgeler” adıyla başka bir ayırım da yapılabilir. Bu tip bölgeler, içinde yaşayanlar veya tüm insanlar tarafından var olduklarına inanılan bölgelerdir. Bunlar, kesin sınırlardan yoksundur ve daha çok insanların aidiyet duygusundan veya bölgesel öz bilincinden doğarlar. Ortak kültürel dokuya sahip bölgeler, halk danslarında daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin zeybek bölgesi, Batı Anadolu’yu kapsarken; bar bölgesi, “Doğu Anadolu’nun daha çok Bayburt’tan Kars’a kadar olan illerinde, merkez olarak Erzurum dolayında” (Say 2008: 223) bir alanı ifade etmektedir. Benzer şekilde horon, halay ve hora kavramsal bölgeleri de ayırt edilebilir.

Coğrafyanın bir başka konusu olan yerlilik duygusu ise yer kimliğinin bireysel olarak farkında olmaktır. Başka bir anlatımla yerlilik duygusu, insanların yerlerle ilgili öznel ve duygusal bağlılığa sahip olmasıdır. Önce de belirtildiği gibi yer, yalın biçimde lokasyonu anlatır. Bu anlamıyla, bir kişi veya eşyanın coğrafi mekânda işgal ettiği alanı ifade eder. Ancak yerler değer ve anlamlarla yüklü lokasyonlardır ve bunlara bağlı olarak yerlilik duygusu gelişir. Bütün yerler belirli fiziksel (arazi şekilleri, iklim) ve beşeri özellikleri (örf ve adet, müzik, spor, ekonomik yapı) ile diğer yerlerden ayrılırlar. Bu farklı özellikler, yerlere kişilik vermekte ve onları eşsiz kılmaktadırlar. Yerlerin kişiliği, fiziksel ortam, insan faaliyetleri ve anlam olmak üzere üç önemli bileşene sahiptir. Ev adresimizden farklı olarak evimiz, fiziksel olduğu kadar bizimle farklı anlamlar ve deneyimler

kazanan yerlerdir (Cresswell 2004). İnsanın kişiliği doğuştan ve sonradan kazanılan özelliklerin birleşimi sonucu ortaya çıkar. Genel anlamda, yerin kişiliği de doğal özellikler ile art arda gelen insan neslinin meydana getirdiği değişikliklerin bileşkesidir (Tuan 1996: 445).

Dağlık ve yüksek bir arazi yapısına sahip olan Türkiye’de yerlerin kişiliğini ortaya koyan doğal özelliklerin başında dağlar gelmektedir. Bu nedenle türkülerinin bir kısmında, yerleşim yerlerinin, hemen yakın çevresindeki bir dağla anıldığı görülmektedir. Yükseltinin gittikçe arttığı Doğu Anadolu Bölgesi yerleşmelerinde bu durumu daha sık görmek mümkündür. Örneğin Erzurum şehri Palandöken Dağı ile bütünleşmiş, ona sırtını dayamıştır. “Palandöken Yüce Dağ” adlı Erzurum türküsü ve yine Palandöken Dağı ile ilgili olan “Palan Dağı Dumandır” adlı Şanlıurfa yöresi türküsünde de bu durumu görmek mümkündür. Benzer şekilde “Erzurum Dağları Kar ile Boran” adlı türküde yükseltiyle ortaya çıkan iklimin karlı yapısı Erzurum ve çevresine ait kimliğin diğer bir parçasını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Yükseltinin fazla olması nedeniyle Erzurum çevresinde sıcaklığın -30 ila -40 santigrat dereceye düşmesi sık rastlanan bir durumdur. “Yörede, biri kış; diğeri, ilkbahar olmak üzere sadece iki mevsim hüküm sürer. Temmuz ve Ağustos aylarında bile ortalama sıcaklık 14-16 santigrat derece üzerine çıkmamaktadır” (Yücel 1987:140-141). Bu yönüyle bakıldığında Erzurum şehri “Buz ve karların ortasında açan kardelen şehri” (Sinan 2011) olarak nitelendirilmiştir.

Erzurum ve çevresi bütünüyle yüksek dağlar ve bunlar arasındaki oluklardan meydana gelir. Dağların ortalama yüksekliği 2500-3000 metre, olukların yüksekliği de 1750-1800 metre arasında değişir. Erzurum ovası ortalama olarak 1850 metre yüksekliğe sahiptir. Bu nedenle Erzurum ve çevresi yüksek bir yayla gibi algılanmakta, yayla ile ilgili türkülere yörede sıkça rastlanmaktadır. Gerçekten de Erzurum, Kars ve Ağrı çevreleri tamamıyla volkanik karakterde yayla (plato) görünümündedir. Ancak türkülerde yayla kavramı jeomorfolojik anlamdan çok, yazın çıkılan, hayvanların otlatıldığı yüksek ve serin yer anlamını ifade etmektedir. “O Yaylalar Yaylalar” türküsü buna tipik bir örnek oluşturmaktadır.

Yerlilik (kimlik) duygusunu ortaya koyan ve sonradan kazanılan yani beşeri yapıya bağlı olarak gelişen konuya da türkülerde sıkça rastlanmaktadır. Yine Erzurum ve yakın çevresine bu yapı açısından bakıldığında mertlik, yiğitliğin yanı sıra kardeş, ağabeyi ve beyliği de ifade eden dadaşlık teriminin ortaya çıktığı ve *Hele Dadaş Hoşmusan*’da olduğu gibi türkülere yansıtıldığı görülür.

Benzer yapı Batı Anadolu'da özellikle de Aydın ve yakın çevresinde efelik terimi üzerinden gelişmiştir. Haksızlığa karşı başkaldırı şeklinde gelişen efelik kimliğinin temelinde özgüven ve dürüstlük yatmaktadır. Efelik kimliği özellikle XVII. yüzyıldan itibaren daha etkin olarak yaşanmış ve kendisini bu alandaki türkülerinde de göstermiştir (Yetkin, 1997; Akdağ, 1999; Uğur, 2003). Bu türkülerden bir tanesi de Aydın'ın işgali sırasında Yörük Ali'nin düşman karşısında gösterdiği cesareti anlatan "Şu Dalma'dan Geçtin mi" adındaki Yörük Ali Efe türküsüdür.

Yerlilik duygusu çok sayıda türküden elde edilebileceği gibi, güzelleme tipi türkülerde tek başına bir türküden de elde edilebilmektedir. "Söyleyim Bayburt'un Vasfi Halini" (Bayburt övgüsü) adlı türküde Bayburt, Şair Zihni, Şehit Osman Duduzar, Bayburt Kalesi, Kop Dağı ve Çoruh Nehri ile eşsiz, benzersiz olarak nitelenmektedir.

Yeryüzü ile insan arasındaki karşılıklı etkileşim, coğrafyanın diğer bir konusunu oluşturmaktadır. İnsan-çevre etkileşimi türkülerde de kendisini göstermiştir. İnsanlar farklı fiziki ortamlarda yerleşmekte, bu alanları değiştirmekte ve kültürel olarak bu alanlara uyum sağlamaktadır. İnsanların doğal çevrelerini değiştirmesi, onu nasıl kullandığı ve değerlendirdiğine bağlıdır. Bütün bunlar da insanların kullandığı teknolojidenden etkilenmektedir. İnsan çevreyi değiştirirken aynı zamanda ona uyum da sağlamaktadır.

Yeryüzü, değişik elemanlardan meydana gelmektedir. Dağlar bu elemanlardan biridir. Türkiye çevresine göre ortalama yükseltisi oldukça fazla olan (1132 m) bir ülkedir. Bu nedenle dağların yerlilik duygusunun gelişiminde önemli bir unsur olarak ortaya çıkmasının yanında insan-çevre etkileşiminde de başlıca rol oynadığı görülür. Türkiye'de yaşayan insanlar arazinin dağlık ve yüksek yapısından kaçınılmaz olarak birçok yönden etkilenmektedirler. Bu durum kültürün diğer birçok alanı gibi müzik ve dolayısıyla türküler üzerinde de kendisini göstermiştir. Öyle ki türkülerde geçiş sıklığı en fazla olan coğrafi kelimenin dağlar olması şaşırtıcı değildir. Nitekim Şahin'in (2010) tespitlerine göre dağlar, türkülerde geçen coğrafi kelimeler arasında 875 adet ile ilk sırada gelmektedir. Yine Türkiye'deki dağlık manzara batıdan doğuya gidildikçe artmaktadır. Bu nedenle illerin türkü sözleri içinde dağ kelimesinin en sık kullanıldığı iller doğu illerimizdir. Nitekim Bingöl, Tunceli, Ağrı, Ardahan ve Hakkâri illerinde dağlar toplam türkü sözü içinde %13-14'lük pay ile ilk sırada gelmektedir (Şahin 2010: 73). Genel benimsemeye göre çevresinden 500 metre ve daha fazla yüksek kabarık alanlar dağlık alan olarak nitelenmektedir (Sanır 200: 75). Dağlık alanlar eğimi fazla olan yerlerdir. Dolayısıyla yokuş, iniş,

bayır, tepe gibi kelimelere ilave olarak belen, dağ başı aşma kelimeleri de dağlarla ilgilidir. Bu kelimeler de türkülerde sıkça kullanılmaktadır. Dağlar, bazıları metaforik olsa da insanlar için farklı anlamlar ifade etmektedir. Topoğrafik engel ve uzaklık nedeniyle çeşitli ayrılıklara neden oldukları gibi çaresizliği de ifade etmektedirler. Bu durumlar *İki Bülbül Konmuş Dağlar Başına* ve *İki Dağın Arasında Kalmışam* adlı türkü örneklerinde olduğu gibi değişik sıklıklarda ifade edilmişlerdir.

Türkülerde en fazla yer alan dağlar, “saflığın, tazeliğin ve özün yurdu” (Narlı 2007: 33) olduğu kadar yüce, ulu, kutsal veya Tanrı’ya yakın alanlar olarak da kabul görmüştür. Bu yönüyle dağlar Türk kültürünün mitolojik motifleri arasında yer alan başlıca unsurlardan birini oluşturmaktadır. Böylece dağlar doğal çevre olmanın ötesinde Türk kültür tarihinde bir kült olarak önemli yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Yine dağlar, kutsallık atfedilen ve canlı varlık gibi tasavvur edilerek kişileştirilen unsurlar olarak da ortaya çıkmışlardır (Mirzaoğlu 2005: 34-53).

Atmosferin yerden ısınması nedeniyle dağlardaki yağışlar genelde kar şeklinde düşer. Aynı nedenle kar örtüsü, çevresindeki alçak alanlara göre dağlarda daha uzun süre yerde kalır. Yine benzer nedenlerle dağlık alanlar, çevrelere göre daha fazla miktarda kar almaları nedeniyle kar yağışları için “yedi dağa, bir bağa yağar” atasözünü haklı çıkarmaktadır. Böylece dağlar ve sahip oldukları iklim yapısı; başta ulaşım olmak üzere insan yaşamında birtakım zorlukları beraberinde getirmiştir. Anadolu’da geniş yer tutan dağların bu zor koşulları, türkülerde de sık sık ifade edilir. “Beydağı’nın Başı Kardır Borandır” adlı Malatya türküsü buna tipik bir örnektir. Yükseldikçe sıcaklığın düşmesi, yoğunlaşma ve bulutluluğa neden olmaktadır. Bu haliyle dağlar, başı dumanlı ve çıkmazda olan insanı anlatmaktadır. “Nare Esvab Yıkıyor” adlı Diyarbakır yöresi ile “Oy Dağlarum Dağlarum” adlı Rize yöresi türkülerinde, dağların bu duyguları ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Kar kelimesi, dağlarla kaplı alanların yanı sıra soğuk iklim şartlarının görüldüğü alanlarda tek başına da türkülerde yer alabilmekte, dolayısıyla insanı ve faaliyetlerini etkilemektedir. Bunların başında kar yağışlarının ulaşımı etkilemesi gelmektedir. *Kar Yağar Bardan Bardan* türküsünde olduğu gibi karın lapa lapa (bardan bardan) yağması, yolları kapatmakta ve insanların birbirine kavuşmasına ve faaliyetlerine engel olmaktadır. Böylece ne gelen ne de giden olmakta, sevgiliden, sıladan, gurbetten haber alınamamaktadır.

İnsan-çevre etkileşiminde ortaya çıkan başlıca konularından birini de hidrografya oluşturmaktadır. Bir alanın yeraltı ve yerüstü su kaynakları o alanın hidrografyasını meydana getirmektedir. Su kaynakları insanın çevre ile etkileşiminin önemli bir parçasıdır. Türklerin su kaynakları veya türkülerin hidrografyası, doğrudan su kaynakları (akarsu, su, deniz, göl, dalga, dere, pınar, sel) ile ilgili olabileceği gibi dolaylı olarak çeşme, pınar, bent, köprü gibi su yapılarıyla ilgili de olabilmektedir. Hatta su ile ilgili oldukları için vapur, gemi, liman gibi kelimeleri de bunlara eklemek mümkündür.

Türkiye'nin üç tarafı denizlerle çevrili olmasına karşın türkülerde deniz adlarından en çok Karadeniz'den söz edilmektedir. Karadeniz Bölgesi'ndeki türkülerde Karadeniz kelimesinin oldukça sık kullanılması, bölgenin coğrafi karakteri nedeniyle (tarım alanlarının dar oluşu gibi) insanların daha çok denize yönelmesinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir (Arısoy 1968: 4-5). Gerçekten de Türkiye'de alternatif bir geçim alanı olan balıkçılık, çok sayıda Karadenizliye iş imkânı sağlamıştır. Balıkçı nüfusun özellikle Karadeniz'de çok olmasının bir nedeni de Karadeniz'in diğer denizlere göre balık miktarı açısından daha verimli olmasıdır (Doğanay 2011: 214-215). Bu bölgedeki türkülerde gemi, vapur, taka, dalga kelimelerinin sıkça kullanılması, denizle ilişkinin yoğunluğunu göstermektedir. Benzer şekilde dereler, Karadeniz Bölgesi'nin özellikle de Doğu Karadeniz Bölümü'nün türkülerinde sıkça kullanılan ve bu bölümün coğrafi karakterini yansıtan başka bir kelimedir. Dere kelimesi Trabzon ili türkülerinde 32 kez kullanılmışken, bu değer Rize ili için 21'dir (Şahin 2010: 59). *Atma Beni Yabana* türküsünde olduğu gibi derelerin bölge türkülerinde sıkça kullanılması, bu bölgede derelerin çok olmasındandır. Öyle ki Doğu Karadeniz'de dağların hemen kıyınının gerisinde başlaması ve oldukça dik olması, bu alanda büyük akarsuların oluşmasına engellemiştir. Böylece bu alanda dereler oldukça yoğunlaşmıştır. Kuşkusuz alanın aynı zamanda Türkiye'nin en fazla yağış alan bölümü olması, derelerin bu alanda yoğunlaşmasındaki bir diğer etkidir. Çünkü eğimi oldukça yüksek olan ve yoğun yağış alan yerlerde derelerin sayısı da buna bağlı olarak artmaktadır.

Türkülerde hidrografya ile ilgili dere ve deniz kelimelerinin yanında nehir adları da oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili ve yükseltisinin fazla olması, yoğun akarsu ağı ve kaynaklarına ev sahipliği yapmasını beraberinde getirmiştir. Türkiye'deki akarsuların geneli kısa ve orta uzunlukta olmakla birlikte; bazı uzun akarsular da (Fırat, Dicle, Aras gibi) ülkemizden doğmaktadır. Türkiye'nin

genel olarak yarı kurak bir iklim yapısına sahip olması, suya ihtiyacın artmasıyla akarsu boylarında yerleşmelerin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Ülkemizdeki akarsuların rejimleri ise düzensiz yağış ve yüksek eğim nedeniyle dönem dönem değişiklikler göstermekte, bu duruma bağlı olarak zaman zaman taşkınlar ve dolayısıyla can kayıpları olabilmektedir. Yine aynı şekilde özellikle de büyük miktarlarda su taşıyan akarsuların çevresinde yaşayan insanlar değişik sebeplerde suya düşüp boğulabilmektedirler. “Şu Fırat’ın Suyu Akar Serindir” adlı Elazığ yöresi türküsünde olduğu gibi, Fırat, Kızılırmak, Çoruh ve Aras sevgilinin kaybedildiği bol su taşıyan akarsulardır.

Türküler akarsuların coğrafi özelliklerinden de izler taşırlar. Nitekim “Aras Aras Han Aras” türküsünde Aras Nehri’nin kaynaklarını Bingöl Dağları’ndan aldığından söz edilmektedir. Yine aynı türküde bu akarsuyun ağız kısmı yani son bulunduğu alan olan Hazar Gölü’nden söz edilmesi, türkülerin akarsuların coğrafi özelliklerini yansıtmaya tipik bir örnek teşkil etmektedir.

Coğrafyada çevre kavramı sadece fiziki çevreden ibaret değildir. Doğal çevrede insanın yaptığı değişiklikler sonucu ortaya çıkan yapılaşmış çevre de önemlidir. Şehirler doğadan uzak yapılaşmış çevrenin üst düzeye çıktığı mekânsal ürünlerdir. Güzelleme tipi türküler şehirlerde yerlilik duygusunu ortaya koyarken, türkülerde geçen yerleşme adları bazen yön belirtmekte bazen de şehir morfolojisi hakkında bilgi vermektedirler. Bu noktada “Mardin Kapı Şen Olur” türküsü Diyarbakır şehrinin çeşitli özelliklerini yansıtmaya bakımından anlam kazanmaktadır. Diyarbakır, Selçuklu şehri karakterine sahip bir yerleşme olup; etrafı surlarla çevrilidir. Bu sorun değişik yönlere açılan kapıları vardır. Dağkapı, Karacadağ yönünü ifade ederken, Mardinkapı, Mardin yönünü ifade etmektedir. Türküde Mardinkapı’nın dibinde değirmen bulunduğundan söz edilmektedir. Bu husus şehir içi arazi kullanımının geçmişteki durumunu anlatmaktadır. Geçmişte şehirlerde kirliliğe neden olan faaliyetler (değirmen, mezbahana gibi) mümkün olduğu ölçüde yerleşmelerin daha sınırlı olduğu surlara yakın alanlarda yer almaktaydı. Bununla birlikte şehirdeki diğer sur kapılarından Urfakapı çevresi bağlık, Yenikapı çevresinin bahçelik olduğundan söz edilmektedir.

Belli bir alana ait olan ya da belli bir alanda ortaya çıkan bir kültürel unsur zaman içinde başka alanlara da dağılabilmektedir. Bu durum kültürel unsurların hareket halinde olmasından kaynaklanmaktadır. Kültürel elemanlardan dil, halk oyunları, gelenek ve göreneklerde olduğu gibi müzik de devamlı hareket halindedir. Türküler de benzer şekilde bir

coğrafi ortamdan başka bir coğrafi ortama taşınabilmektedir. Böylece bir alanda ortaya çıkan bir türkü farklı yollarla diğer alanlara da yayılabilmektedir. Bu yayılmanın (diffussion); bitişik (congaious), yeniden yerleşim (relocation) ve hiyerarşik (hierarchical) olmak üzere üç şekilde gerçekleştiği söylenebilir. Bitişik yayılda kültürel elemanlar kişisel temas veya yüz yüze iletişim yoluyla gerçekleşmektedir. Bu tarz yayılda yeni olan kültürel öge, havuza atılan bir taşın suda yarattığı dalgalanmaya benzer bir şekilde genişlemesiyle oluşmaktadır. “Türkülerin de çoğunlukla okuma yazma bilmeyen kırsal kesim sanatçıları tarafından yaratılması, çalınıp söylenerek öğretilmesi ve kulaktan kulağa kuşaktan kuşağa aktarıldığı” (Say 2008: 210) dikkate alındığında bu yayılmanın genişleme şeklindeki yayılmaya benzediği ve oldukça yaygın olduğu söylenebilir.

İnsanların yeni bir alana yerleşmesi ve kendi kültürel elemanlarını bir alana taşınması ile yeniden yerleşme şeklinde yayılma gerçekleşmektedir. Göçler buna en tipik örneği teşkil etmektedir. “Göçler ve dolayısıyla geniş halk yığınlarıyla beraber türküler de göç etmişlerdir” (Say 2008: 210). Göçlerle türkülerin taşınmasında Anadolu’nun ayrı bir önemi vardır. Üç kıtanın kavşak noktasında yer alan Anadolu, yüzyıllar boyunca göçlerin en fazla yaşandığı alanlardan biri olmuştur. Bu göçler zaman zaman çevresinden Anadolu’ya olurken; zaman zaman da Anadolu’dan çevresine doğru olmuştur. Nitekim Anadolu’nun Türkler tarafından fethiyle diğer birçok kültürel unsur gibi türküler de taşınmıştır. Böylece türküler Anadolu geneline yayıldığı gibi buradan fetihler yoluyla, başta Balkanlar olmak üzere çevresindeki diğer alanlara da yayılmıştır. Benzer şekilde özellikle de Osmanlıların dağılma sürecine girmesiyle başta Balkanlar ve Kafkaslar olmak üzere Anadolu’ya tersine göçler başlamış ve bu alanlarda ortaya çıkmış türküler de bu göçlerle beraber Anadolu’nun farklı alanlarına dağılmışlardır. Osmanlı’nın gerileme ve dağılma sürecine girmesiyle Anadolu’ya göçlerin yapıldığı alanlardan birisi de Kırım olmuş ve buradan Anadolu’nun farklı alanlarına 200 ila 300 bin nüfus göç etmiştir. Bu göçlerin yoğun yerleştiği alanların başında Eskişehir ve Erzincan illeri gelmekte olup Kırım’da söylenen “Şu Yalta’da Taş Yükleddim”, “Kınalı Parmak”, “Aydagül”, “Kalaylı Kazan” türkülerinde olduğu gibi birçok türkünün bu illerde de söylenmeye devam edildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte “Elif Dedim Be Dedim” türküsünde olduğu gibi bazılarında ise nesilden nesile aktarılırken ilk söylediği alandan kısmen değişikliğe uğrayarak devam ettiği görülmüştür (Başarslan 1999).

Kırım’da: *Elif Dedim Be Dedim Aman*
Yarem sana ne dedim

Akan sular mürekkep olsa
Yazılmaz benim derdim

Türkiye’de *Elif Dedim Be Dedim (Aman)*
Kız ben sana ne dedim
Kuş kanadından kalem olsa (aman)
Yazılmaz benim derdim

Ticaret kervanları da türkülerin yeniden yerleşme şeklindeki yayılmada önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu anlamda kervanların bir başka yükü de türküler olmuştur. Bu konuda başka bir yayıcı eleman askerlerdir. Askerlik görevi nedeniyle yurdun değişik yörelerinde bulunan gençler kendi bölgelerinin türkülerini gittikleri yere taşır ve arkadaşlarına da öğretirler (Öztelli 2002). Bir bölgeden başka bir bölgeye gelin gidilmesinde de benzer durumun ortaya çıktığı söylenebilir. Nitekim gelin olan kızın içinde büyüdüğü kültüre ait türkülerini gittiği yeni bölgeye taşıması ve yeni çevresine öğretmesiyle benzer durum meydana gelmektedir. Günümüze yakın dönemlerde, derlemecilerin de aynı işlevi yerine getirdikleri söylenebilir.

Hiyerarşik yayılmada ise türküler, toplumun bir seviyesinden diğer seviyesine geçmektedir. Tarihi süreç içinde küçük toplulukların önce büyük yerleşmelere taşıdıkları türküler, bazen de başkaları tarafından bu sefer daha küçük yerleşme alanlarına hatta köylere kadar götürülmüşlerdir (Öztelli 2002: 19).

Sonuç

Müzik coğrafyası, müzik türlerinin mekânsal yönüyle ilgilidir. Müziğin türlerinden biri de geleneksel Türk halk müziği içerisinde yer alan türkülerdir. Türküler Anadolu’da yaşayan insanların asırlar boyunca duygularını, düşüncelerini, yaşamlarının çeşitli görünümünü, kültürel değerlerini yansıtma ve taşıma yanında, mekânla ilgili anlamlarla da yüklüdür.

Türküler, coğrafyanın beş ana konusu (coğrafi konum, bölge, yerlilik duygusu, insan-çevre ilişkileri ve yayılım) ile ilgili zengin örneklerle sahiptirler. Ancak bu örnekler, konular bakımından birbirlerini dışlamazlar. Örneğin dereler, hem insan-çevre ilişkisini ortaya koyarken hem de bölgesel kimliği güçlendirirler. Benzer şekilde bir alandaki dağlık yapı bölgesel karakteri yansıttığı gibi yerlilik duygusunu ya da insan-çevre etkileşimini ortaya koyabilmektedir.

Türküler lokasyonla ilgili oldukları gibi bölgesel karaktere de sahiptirler. Lokasyonun türkülerin coğrafi kökeni ile ilgisi olmasının yanında, yerleşme adlarını içeren türküler toponomik türküler olarak da

değerlendirilebilir. Ancak toponomik türküler, çıkış bölgeleri aynı olan türkülerdir. Örneğin Diyarbakır yöresine ait olan “Mardinkapı Şen Olur” türküsü bu nedenle toponomik sayılmaz.

Türkülerin bölgesel karakteri de bulunmaktadır. Bölgeler, biçimsel olabileceği gibi işlevsel nitelikte de olabilmektedir. Türkülerde geçen coğrafi kavramlar, Karadeniz ve dere kelimelerinde olduğu gibi, bölgesel karakteri kuvvetlendiren niteliktedir.

Türküler, özellikle güzelleme türünde olanlar, söz ve ezgileri ile yerlilik duygusunu kuvvetlendirmektedirler. Güzelleme türünde tek bir türküde dahi yerlilik duygusu ile ilgili çok sayıda özellik görmek mümkündür.

Türkülerde, Türkiye'nin coğrafi yapısını özellikle de fiziki coğrafya unsurlarının yoğun olarak işlendiği görülür. Türkülerde Türkiye'nin yüksek ve dağlık olan yeryüzü şekilleri gerçek ve mecazi anlamda sıklıkla kullanılmıştır. Hatta dağlık ve yüksekliğin arttığı alanlardaki türkülerde bunu daha sık görmek mümkündür. Yine Türkülerde yaylalara sıklıkla çıkmaktadır. Türkiye, yarı kurak bir alanda yer almasına karşın, türküler su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Bunda suya ihtiyacın artmasının yanında ülkenin dağlık yüksek ve üç tarafının denizlerle çevrili olması da etkili olmuştur.

Türküler yapılaşmış çevre yani beşeri çevre ile de yoğun derecede ilgilidir. Bu konu ile ilgili en tipik örnekler şehirlere ait türkülerde görülmektedir. Köprü ve çeşme başları, limanlar, istasyonlar da diğer yaygın yapılaşmış çevre arasında sayılabilir.

Türküler de diğer birçok kültürel unsur gibi sürekli hareket halinde olmuşlardır. Türkiye'nin sahip olduğu konum ve tarihsel geçmişi bu hareketliliğin etkin olarak yaşanmasında ayrıca etkili olmuştur. Bu anlamda türkülerde yayılmanın geçmişten günümüze bütün türlerini görmek mümkündür.

Kuşkusuz bu makalede türkülerin coğrafi açıdan bütün karakteri ortaya konulmuş değildir. Genel olarak müzik, özel olarak türküler, bu nedenle coğrafi incelemeler için zengin potansiyele sahiptir ve konu Türkiye'de yeni bir çalışma alanıdır. Bu çalışma, müzik coğrafyası konusunda bundan sonra yapılacak çalışmalar için, türküler örnekleme üzerinden teorik bir temel sunma çabasıdır. Türkülerin tarımsal karakteri ve başka özellikleri de ortaya konulabilir. Yine yayılma konusunda mesafenin etkisi de irdelenebilir. Yerleşmelerde yer kimliği veya yerlilikle ilgili farklı yörelerin özellikleri türkülerde geçen coğrafi kavramlar sayısal olarak analiz

edilerek ortaya konulabilir. Ayrıca Türkiye'deki müzik sanayinin yapısı müzik coğrafyasını ilgilendiren konuları açısından çalışma potansiyeline sahiptir.

Kaynaklar

- Akdağ, Mustafa (1999). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyancıları*. Ankara: Barış Yay.
- Akdoğan, Onur (2001). *Kutsal Hazinesimiz Türk Halk Müziği*. İzmir: Emka Matb.
- Arısoy, Süleyman (1968). *Sakarya'da Balıkçılık Sakarya Vilayeti Çevresinde Su Ürünler Ekonomisi Kooperatifleşme ile Kalkınma İmkan ve Problemleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Atılğan, Halil (2003). *Türkülerin İsyanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Boratav, Naili Pertev (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. 7. Baskı. İstanbul: Gerçek Yay.
- Başarslan, Zekeriya (1999). "Kırım ve Türk Halk Müziklerinin Karşılaştırılması". *5. İstanbul Türk Müziği Günleri Eğitim Sempozyumu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Carney, George O. (1980). "Country Music and the South: A Cultural Geography Perspective". *Journal of Cultural Geography* 1(1): 16-33.
- _____. (1990). "Geography of Music: Inventory and Prospect". *Journal of Cultural Geography* 10 (2): 35-48.
- _____. (1998). "Music Geography". *Journal of Cultural Geography* 18 (1): 1-10.
- _____. (1999). "Cowabunga! Surfer Rock and the Five Themes of Geography". *Popular Music and Society* 23 (4): 3-29.
- Cohen, Sara (1995). "Sounding out the City: Music and the Sensuous Production of Place". *Transactions of the Institute of British Geographers* 20 (4): 434-446.
- Cresswell, Tim (2004). *Place, A Short Introduction*. USA: Blackwell Publishing.
- Doğanay, Hayati (1997). *Coğrafyaya Giriş I, Genel Yöntemler, İlkeler ve Fiziki Coğrafyaya Giriş*. İstanbul: Öz Eğitim Yay.
- _____. (2011). *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*. Ankara: Pegem Yay.
- Düzgün, Dilaver (2003). "Erzurum Çarşı Pazar". *Milli Folklor* 58 (Yaz): 76-85.
- Florida, Richard ve Jackson, Scott (2010). "Sonic City: The Evolving Economic Geography of the Music Industry". *Journal of Planning Education and Research* 29 (3): 310-321.
- Gönen, Sinan (2010). "Türkülerin Dilinde İstanbul Silüetinin Görünümü". *Edebiyat Fakültesi Dergisi* 23: 159-178.

- Güleç, Hamdi (2006). “Türkülerin ve Destanların Dilinde Bayburt”. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi* 650: 151-160.
- Hall, Tim (2001) *Urban Geography*. Londra: Routledge.
- Hudson, Ray (2006). “Regions and Places: Music, Identity and Place”. *Progress in Human Geography* 30 (5): 626-634.
- Kaya, Doğan (2004). *Anonim Halk Şiiri*. (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ Yay.
- Kong, Lily (1995a). “Popular Music in Geographical Analyses”. *Progress in Human Geography* 19: 183-98.
- _____, (1995b). “Music and Cultural Politics: Ideology and Resistance in Singapore”. *Transactions of the Institute of British Geographers* 20 (4): 447-459.
- Kurnaz, Cemal (1990). “Akseki Türküleri”. *Milli Folklor* 7 (Sonbahar): 53-55.
- Leyshon, Andrew, David Marless ve George Revill (1995). “The Place of Music: Introduction”. *Transactions of the Institute of British Geographers* 20 (4): 423-433.
- Mc Clain, Stephen S. (2010). “Geographies of American Popular Music: Introducing to Students to Basic Geographic Concepts”. *Journal of Geography* 109 (5): 207-212.
- Mirzaoğlu, F. Gülay (2003). *Çukurova Bozlağı*. Ankara: Binboğa Yay.
- _____, (2005). “Türkülerde Mitolojik Unsurlar”. *Türkbilig* 10: 34-53.
- _____, (2008). “Üsküdar’a Gider İken Aldı da Bir yağmur”: Musikide Üsküdar İmgesi”. *VI. Uluslar arası Üsküdar Sempozyumu, Bildiriler I*. 419-430.
- Narlı, Mehmet (2007). *Şiir ve Mekan*. Ankara: Hece Yay.
- Özbay, Murat (1991). “Safranbolu Türküleri”. *Milli Folklor* 10 (Yaz): 57-58.
- Özbek, Mehmet (1994). *Folklor ve Türkülerimiz*. İstanbul: Ötügen Yay.
- Özçağlar, Ali (2003). *Coğrafyaya Giriş, Sistematik, Kavramlar, Yöntemler*. Ankara: Hilimi Usta Matbaacılık.
- Öztelli, Cahit (2002). *Evlerinin Önü, Türküler*. İstanbul: Özgür Yay.
- Öztürk, A. Osman (1997). “İmre Kaner’den Alınan Kandıra Türküleri”. *Milli Folklor* 34 (Yaz): 23-25.
- Sanır, Ferruh (2000). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Say, Ahmet (2001). *Müziğin Kitabı*. Anb kara: Müzik Ansiklopedisi Yay.
- _____, (2008). *Müzik Nedir, Nasıl Bir Sanattır?*. İstanbul: Evrensel Basım Yay.
- Shobe, Hunter ve Banis, David (2010). “Music Regions and Mental Maps: Teaching Cultural Geography”. *Journal of Geography* 109 (2): 87-96.
- Sinan, M. Aybike (2011). “Şehir Güzellemesi” <http://www.somuncubaba.net>. (Erişim 22 Kasım, 2011).

- Smith, Susan J. (1994). "Soundscape". *Area* 26 (3): 232-240.
- Şahin, Mehmet (2010). *Türk Halk Müziğinde Coğrafi Motifler ve Türküler Atlası*. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- TRT (2002). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi III. (Uzun Havalalar)* Ankara: TRT Müzik Dairesi Yay.
- _____, (2006a). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi I*. Ankara: TRT Müzik Dairesi Yay.
- _____, (2006b). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi II*. Ankara: TRT Müzik Dairesi Yay.
- Tuan, Yi-Fu (1996). "Space and Place: Humanistic Perspective". *Human Geography An Essential Anthology*. Eds. John Agnew, David N. Livingstone and Alisdair Rogers. USA: Blackwell Publishers. 444-457.
- Uğur, Abdullah (2003). *Aydın Şehir Coğrafyası*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Yakıcı, Ali (2007). *Halk Şiirinde Türkü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Yetkin, Sabri (1997) *Ege'de Eşkılar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Yücel, Talip (1997). *Türkiye Coğrafyası*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- Zafer, Zeynep (2001). "Bulgaristan Türklerinin İki Türküsünde Göç Konusu". *Milli Folklor* 52: 110-116.

Music Geography: Geography in Turkish Folk Music

Abdullah Uğur*

Abstract

This paper is about the geography of music, a discipline developed as a subfield within cultural geography. In general, music geography tries to understand the notion of region through rhythmic sounds called music. The purpose of this paper is to introduce the main topics studied in music geography and to call attention to the fact that regional music made in Turkey has a significant potential for music geography. To carry this out, traditional Turkish folk music has been selected as a point of focus. Following Carney, this study considers the main themes of geography, namely geographical location, region, sense of place (identity of location), human-environment interaction, and movement. The folk songs used in this study were selected from the repertoire of Turkish Radio and Television Corporation by paying attention to the five main themes of geography from different parts of Turkey. Also, the interpretations were made in terms of the perspective of humanistic geography. Since the geographical concepts in the songs were mutually consistent with five main themes of geography, they were taken holistically. As a result, it is shown that our folk music has a very high potential for reflecting the notion of geographical region. Because of the fact that Turkey, compared to other near vicinities, has high altitude and mountains, these notions are frequently used in most of the folk songs. Furthermore, many water-related terms exist in folk songs because a great deal of drought is felt throughout summer in Turkey although it is surrounded by three seas. Folk songs with regional characters have properties that strengthen the regional

* Assist. Prof. Dr., Pamukkale University, Faculty of Education, Geography Education Program – Denizli / Turkey
abdullahugur@pau.edu.tr

characters of their locations. In addition, folk songs, just like languages, folk dances, customs, traditions and other cultural elements, spread from the areas they first emerge to surrounding areas and sometimes are subject to change and transformation in this process.

Keywords

Music geography, geography in Turkish folk music, geography, lyrics of Turkish folk songs, sense of place

Музыкальная география: география в турецких народных песнях тюркю

Абдуллах Угур*

Аннотация

Это исследование связано с музыкальной географией, возникшей как направление культурной географии. Музыкальная география начала развиваться как отрасль, пытающаяся изучить пространство с помощью совместимых звуков. Данная работа призвана привлечь внимание к содержанию музыкальной географии и огромному потенциалу богатой турецкой музыкальной структуры для музыкальной географии. Эти цели достигнуты путем рассмотрения в качестве образца турецких народных песен тюркю, которые занимают важное место в традиционной турецкой народной музыке. Данное исследование, используя положения Карни, проведено на основе пяти основных направлений географии: географическое расположение, регион, чувство принадлежности к местности (идентичность местности), отношение человек-окружающая среда и распространение (движение). С этой целью из песенного репертуара Турецкого национального радио и телевидения были выбраны турецкие народные песни тюркю из различных регионов Турции в соответствии с пятью основными направлениями географии; выбранные песни проанализированы с точки зрения гуманистической географии. В связи с тем, что упоминаемые в народных песнях географические термины не противоречили друг другу с точки зрения пяти направлений географии, они были рассмотрены как одно целое. В результате был выявлен высокий потенциал народных песен тюркю в описании географического пространства. С этой точки зрения, в связи с тем, что Турция, по сравнению со своими соседними регионами, обладает более высокой и горной местностью, в народных песнях очень часто используются высота и горы. В окруженной с трех сторон морями Турции, где летняя засуха ощущается на обширной территории, существует множество терминов, связанных с водой. Народные песни, отражающие

* и.о.доц.док. университет Памуккале, педагогический факультет – Денизли / Турция
abdullahugur@pau.edu.tr

● Угур, Музыкальная география: география в турецких народных песнях тюркю ●

региональный характер, обладают свойствами, усиливающими региональный характер. Кроме того, народные песни тюркю, также, как и язык, народные танцы, традиции, обычаи и т.п. культурные элементы, из возникших регионов распространились на прилегающие и другие территории, а иногда в ходе этого процесса претерпели определенные изменения и преобразования.

Ключевые слова

Музыкальная география, география в народных песнях тюркю, география, тексты песен тюркю, чувство принадлежности к местности